

Önsöz

Avrupa'nın Türkleri algılayış biçimindeki gerçekte örtüşmeyen öğeler kısmen bilgi eksikliğinden kaynaklansa da, bu çalışmada gösterilmeye çalışıldığı üzere asıl neden, yüzlerce yıldır, Avrupa'nın iç dengelerinden kaynaklanan ve siyasi birlik yoksunluğundan ileri gelen ittifak noksanlığını, iç dengelerden dış düşmanlara kaydırarak bir "öteki" imajı yaratmak ve böylece ittifak noksanlığını telafi etme çabasıdır. Türk imajının oluşumu, her ne kadar günümüzde muhtelif başka faktörlere bağlansa da, Avrupa'nın kendi tarihine dair hafıza kaybı, bunu inkâr etmesine yol açmaktadır. Ortaçağda daha az karmaşık bir siyasi yapıya sahip ve "universitas christiana"nın (Hıristiyan evreni) birleştirdiği kendi içine kapalı bir kıta olan Avrupa, Rönesans ve keşifler devri yoluyla Doğu'yla ilişkiye girerek dünyaya açılırken, bir taraftan da, doğusunda bulunan ve Akdeniz'in en güçlü imparatorluğu olan Osmanlı'nın, küçük bir uçbeyliğiyle bir imparatorluğa dönüşmesine şahit olarak, bu gerçekte yaşamak zorunda kalmış ve bu durum karşısında da, muhtelif kültürel ve siyasi adaptasyon stratejilerine başvurma yoluna gitmiştir. Avrupa'nın Batı Roma İmparatorluğu yıkıldıktan sonra içine düştüğü ekonomik, siyasi ve beşeri gerileme,

her ne kadar kilise tarafından siyasi olarak telafi edilmeye çalışılmışsa da, Doğu'yla karşılaştırıldığında Avrupa'nın, bütün bu sayılan yönlerden geri kalmış olduğu görülür. Rönesans ve özellikle endüstri devriminden sonra dengeler tersine dönmeye başlarken, Osmanlı bu değişimlere yüzünü dönmüş olmasına rağmen, duraklama ve yıkılma devri üç yüzyıl gibi uzun bir zaman almıştır. Bu başarıyı Osmanlı'nın askeri, siyasi ve idari teşkilatının yanı sıra, Reformasyon ve ulus devletlerin kuruluşu gibi sancılı dönemlerden geçen Avrupa'nın da, siyasi birliğini İkinci Dünya Savaşı'na kadar oturtamamış olmasında aramak yanlış olmaz. Zira, Avrupa'nın 18. yüzyıla kadarki siyasi yazımına bakıldığında, birbirine düşman Protestan ve Katolik Avrupa'nın ortak tek paydasının Osmanlı aleyhtarlığı olduğu görülür. Birbirleriyle kavgaları sırasında zaman zaman Osmanlı'yla ittifak eden Avrupa devletleri olmuşsa da, bu ittifaklar geçici olmuştur. Kurtuluş Savaşı'na kadar bile Avrupa'da hakim söylem, "Türkleri geldikleri Asya'ya geri göndermek" olmuştur.¹

Bu kitapta sözü edilen olayların geçtiği ve Rönesans'tan Aydınlanma'ya kadar geçen zaman dilimini kapsayan dönem, 15. ve 18. yüzyıllar arasında Avrupa'nın çehresini en çok değiştiren dönem olduğu gibi, aynı zamanda da, bir imparatorluk haline gelen Osmanlı'nın, eski Bizans topraklarının varisi olan Avrupa'yla karşı karşıya gelerek, karada kıtanın en büyük gücü Habsburglar, Akdeniz'de de en önemli ticari devleti olan Venedik'le kozlarını paylaştığı dönemdir. Bu bağlamda Avrupa'nın yeniçağını Osmanlı'dan bağımsız olarak düşünmek mümkün değildir. Buna rağmen, Avrupada okutulan siyasi tarih kitaplarında, yeniçağın Avrupalı aktörlerinden olan Osmanlı Devleti'ne sadece bir kaç sayfada yer verilerek, tarih yazımında tarafılığın bir örneği sergilenmektedir. Oysa bugünün aksine, görüleceği gibi yeniçağın siyasi yazarlarının temel konularından biri Osmanlı Devleti idi. Oryantalist yaklaşımlar, kendi tarihini Batı'nın yazdığı şekliyle okumaktan kaynaklanan ve Avrupa tarihini de çoğunlukla ikinci el kaynaklardan öğrenen Türk aydını, Avrupa'nın tarihini Avrupa'nın istediği gibi okumuş ve iki yüzyıldır pek çok nesil içinde ya-

şadığı dünyaya bu yanılısamayla bakmış ve yorumlamıştır. Avrupa'nın Osmanlı'ya dair tarihinin araştırılmasına gelince, bu alandaki çalışmalar çok daha azdır. Tarih belgeler ışığında yazılır. Birinci el kaynakları okumayan tarihçi, "tavşanın suyunun suyunu" anlatır. Belge okumamak, laboratuvara girmeyen bir kimyagerin kimya kitabı yazmasına benzer.

Türkler 14. yüzyılın sonlarından itibaren Avrupa'nın bir parçası haline gelmişlerdir ve hâlâ da öyledirler. Fakat Avrupa'nın parçası olmak, Avrupa Birliği'nin parçası olmakla eş tutulmamalıdır. Bugün maalesef bu iki kavram özdeş tutuluyor ve bu durum da birçok siyasi suiistimalin kaynağı oluyor. Avrupa Birliği, önceleri Osmanlıların, sonra da Türklerin kısmen parçası olmadıkları, Avrupalıların kendi aralarındaki bir koz paylaşma sürecinin nihai noktasıdır. Burada, Türkiye'nin AB'de geleceğinin olup olmadığı konusunda spekülasyon yapmak, bu çalışmanın amacı değildir.

Bu kitapta yer alan belgeler Vatikan ve Venedik kaynaklıdır. Bu iki devletin belgelerinin seçmiş olmam tesadüfî değildir. Rönesans'tan Aydınlanma Çağı'na kadar, Avrupa'daki başat aktörlerden ikisi, Venedik ve Papalıktı. Venedik, Akdeniz'in bankeri ve en ünlü ticaret devleti olduğu gibi, Osmanlı'nın ilişkiye girdiği baş rakipti. Papalık ise, ortaçağda Batı Roma Devleti'nin tek varisi, Reformasyon'a kadar tüm Hıristiyanlığın başı ve bugün de halen bir milyar Katolik'in ruhani lideri, aynı zamanda dünyanın tek teokratik devletidir. Bunun haricinde, Papalık takdir edileceği üzere fetva makamı ve son otorite olma özelliklerini eskiden olduğu gibi bugün de tartışılmaz biçimde korunurken, Venedik de, Carl Göllner'in dediği gibi, yeniçağda Avrupa'ya Türkler hakkındaki malumat sağlayan bir "basın bürosu" olmuştur.

Bunları söyledikten sonra, bu belgelerin ışığında beş yüzyıllık bir zaman yolculuğuna çıkmadan önce okuyucuya, bu kitabı kafasındaki Avrupa ve Osmanlı'ya dair her türlü önceden öğrenilmiş klişeden uzaklaşarak okumasını ve bugüne ilişkin kararı en sona bırakmasını salık veririm. Son olarak Osmanlı-Venedik tarihi hakkında yaptığı ön-

cü çalışmalarla Paolo Preto'ya ve Papalık-Osmanlı ilişkileri konusundaki önemli eserleriyle Gaetano Platania'ya, bu araştırma sırasında şahsıma gösterdikleri ilgi ve yardım için teşekkür ederim.

MUSTAFA SOYKUT